

менту персоналу покликана впливати на трудовий потенціал, щоб змінити його параметри у потрібному для підприємства руслі. Рішення цього завдання різні, але правильно обраний шлях є ефективним настільки, наскільки успішно забезпечить економію коштів, тобто мета буде досягнута з меншими витратами. А саме це і є основною метою підприємства, зорієнтованого на стратегію інтенсивного розвитку.

Література

1. Крушельницька О.В., Мельничук Д.П. Управління персоналом: Навч. посібник. – К., "Кондор". – 2005. – 308 с.
 2. Нортон Д.С., Каплан Р.С. Организация, ориентированная на стратегию/ Пер. с англ.: Олімп – Бізнес, 2004. – 392 с.
 3. Малиш О. Моделювання поведінки підприємства щодо вдосконалення персоналу// Економіст – 2003, № 11. – С. 28-31.
 4. Макаров Д. Balanced Scorecard своїми руками// Бізнес, № 16. – 18.04.2005 – С. 74-78.
-

УДК 332.2.01;338.43(477.8.3)

Доц. Г.А. Лех НЛТУ України;

доц. В.Г. Дулюк, канд. екон. наук – ІППТ; асист. О.В. Лисюк –

Львівський державний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНИХ ВІДНОСИН (на прикладі Львівщини)

Досліджено проблеми реформування аграрних відносин на Львівщині.

Ключові слова: земельна реформа, приватна власність, розпаювання земель, сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, аграрний сектор економіки.

*Doc. G.A. Lekh – NUFWT of Ukraine; doc. V.G. Dulyuk – IPPT;
assist. O.V. Lysyuk – Lviv State Agrarian University*

Problems of reforming of agrarian relations (by the example of Lviv area)

In the paper are presented problems of reforming of agricultural relations in Lviv area.

Keywords: land reform, private property, dividing lands into the shares, agricultural enterprises, farming, agrarian sector of economics.

Незважаючи те, що земельну реформу в Україні було започатковано ще у 1990 р., найбільш динамічні, хоч і не завжди однозначні, зміни у сфері формування та удосконалення земельних відносин на селі розпочалися тільки після підписання Указу Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 року № 1529/99 та ухвалення Земельного кодексу України (у редакції від 25 жовтня 2001 року № 2768-П).

Як вислід, у системі земельних відносин у галузі товарного сільськогосподарського виробництва з'явився, крім уже існуючих сільськогосподарських підприємств та селянських (фермерських) господарств, ще один суб'єкт – громадяни, які отримали свої земельні ділянки у приватну власність внаслідок розпаювання земель колективних сільськогосподарських підприємств. З цієї причини істотних змін зазнали як розподіл земель сільськогосподарського призначення між категоріями землекористувачів, так і між власниками зем-

лі, що, без сумніву, істотно впливатиме на подальший хід реформування аграрного сектора економіки.

Як свідчать дані табл. 1, протягом останніх шести років у природно-кліматичних зонах Передкарпаття та Карпат Львівської області площа земель сільськогосподарського призначення у користуванні сільськогосподарських підприємств скоротилася на 61,1 %, тоді як площа земель для ведення товарного сільськогосподарського виробництва у користуванні громадян, зросла майже у 27 разів.

Табл. 1. Динаміка площ земель сільськогосподарського призначення в розрізі користувачів у природно-кліматичних зонах Передкарпаття та Карпат Львівської області за період з 01.01.2000 р. до 01.01.2005 р., тис. га

№ з/п	Категорії землекористувачів	(станом на 1 січня)						2005 р. до 2000 р. %
		2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	
1.	Сільськогосподарські підприємства	175,0	107,0	101,1	89,1	72,8	68,1	38,9
2.	Селянські (фермерські) господарства	15,4	19,1	19,5	18,7	16,2	15,9	103,2
3.	Ділянки для ведення товарного с/г виробництва	4,0	67,3	71,7	83,5	102,5	107,0	2675,0
Усього		194,4	193,4	192,3	191,3	191,5	191,0	98,3

Перерозподіл земель сільськогосподарського призначення між землекористувачами відбувся через передачу більшої частини земельних угідь у приватну власність громадянам (табл. 2). Однак це не єдина і, можливо, не основна причина такого стану речей – скорочення площ у користуванні сільськогосподарських підприємств стало наслідком економічної кризи у галузі сільськогосподарського виробництва, в умовах якої великі сільгоспвиробники виявилися неспроможними ефективно здійснювати свою господарську діяльність. Так, за період з 2000 р. по 2005 р. кількість сільськогосподарських підприємств у регіоні скоротилася з 303 до 282, а питома вага виробництва валової продукції сільського господарства серед цієї категорії виробників становить тільки 7 % до загальних обсягів. Нижчі тут і темпи зростання виробництва валової продукції порівняно з господарствами населення. Усе це свідчить про доволі незначний вплив сільськогосподарських підприємств регіону (охоплюючи і фермерські господарства) на ринок сільськогосподарської продукції.

Ось чому при аналізі процесів, які сьогодні відбуваються у системі земельних відносин, особливої уваги заслуговує питання дослідження поведінки основного власника земель сільськогосподарського призначення (громадян) при прийнятті ним рішення щодо способу використання власних земельних ділянок.

Так, станом на 1 січня 2005 р. середня площа земельних ділянок, переданих громадянам для ведення товарного сільськогосподарського виробництва у природно-кліматичних зонах Карпат та Передкарпаття Львівської області, становила тільки 1,55 га, проте в структурі землекористування на цю категорію землекористувачів припадало більше половини (56,0 %) від загальної площі

сільськогосподарських земель (табл. 1). Така розпорошеність сільськогосподарських угідь не може сприяти ефективному розвитку галузі, адже сьогодні більша частина сільськогосподарської продукції у регіоні виробляється із застосуванням доволі примітивних методів господарювання та про широкомасштабне застосування прогресивних технологій поки говорити рано.

Табл. 2. Розподіл земель сільськогосподарського призначення між основними виробниками сільськогосподарської продукції за формами власності у природно-кліматичних зонах Передкарпаття та Карпат Львівської області станом на 1 січня 2000 р. та 2005 р.

№ з/п	Категорії землекористувачів (власників)	Станом на 1 січня:				2005 р. у % до 2000 р. %	
		2000 р.		2005 р.		дер-жавна	при-ватна
		дер-жавна	при-ватна	дер-жавна	при-ватна		
1	Сільськогосподарські підприємства	137,7	0	9,7	0	7,1	–
2	Селянські (фермерські) господарства	13,1	0,1	3,1	0,2	23,7	200,0
3	Ділянки для ведення товарного с/г виробництва	0	43,5	0	178,0	–	408,3
Всього		150,8	43,6	12,8	178,2	8,5	408,7

Зрозуміло, що подібна ситуація довго тривати не може і найближчим часом варто очікувати істотних змін у структурі землекористування, що значною мірою визначатиметься поведінкою основного власника земель сільськогосподарського призначення – громадян, які отримали свої земельні ділянки у власність для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Зараз ще важко говорити про тенденції, які матимуть місце у системі земельних відносин найближчим часом, але незаперечним є той факт, що за умов внесення відповідних змін до законодавчих актів, коли землі сільськогосподарського призначення стануть товаром, перед їхніми власниками обов'язково постане питання, як реалізувати своє право на власність із метою отримання якомога більшого доходу. Варіантів тут може бути декілька: продаж земельної ділянки; передача ділянки в оренду; передача ділянки до статутного фонду сільськогосподарського підприємства в обмін на корпоративні права; самостійне ведення товарного сільськогосподарського виробництва; використання земельної ділянки в ролі ОПГ.

Перші три шляхи використання громадянами своїх земельних ділянок передбачають наявність сторони, яка б мала бажання придбати земельну ділянку, орендувати її чи взяти на себе зобов'язання сплачувати з отриманого прибутку дивіденди за використання внесеної до статутного фонду земельної ділянки. Іншими словами – повинен існувати попит на землі сільськогосподарського призначення, а це можливо тільки у разі економічної зацікавленості сільськогосподарського виробника у їхньому використанні. На жаль, як свідчать дані наведеної вище табл. 1, сьогодні попит на землю з боку сільськогосподарських підприємств (основного потенційного покупця чи орендаря) практично відсутній, а, отже, поки що немає передумов для переходу до цивілізованого ринку земель.

На перший погляд, дані табл. 1 свідчать, що сьогодні простежується тенденція до зростання зацікавленості населення у самостійному веденні товарного сільськогосподарського виробництва. Проте, площа у користуванні й площа, яку, по суті, використовують для ведення сільськогосподарського виробництва, – це дещо різні речі.

З метою вивчення суттєвого стану використання громадянами переданих їм у приватну власність земель проведено аналіз даних Львівського обласного управління статистики про посівні площі та дані звітності 2-зем про площу ріллі у користуванні у господарствах населення 2002-05 рр. (табл. 3). Як з'ясовано, попит на землю серед цієї категорії землекористувачів теж знижується. Так, посівні площі у господарствах населення у 2004 р. зменшилися порівняно з 2002 р. на 5 %, а площа ріллі (за період 2002-05 рр.) у користуванні зросла на 16.9 %, що свідчить про збільшення розміру площ сільськогосподарських земель, які перебувають поза господарським обігом, а це призводить до погіршення природних властивостей ґрунтів через ерозію, вимивання поживних речовин, забур'яненість полів і т.п.

Табл. 3. Порівняльний аналіз динаміки посівних площ та ріллі у користуванні населення у природно-кліматичних зонах Передкарпаття та Карпат Львівської області за 2002-2005 рр., тис. га

№ з/п	Показники	Роки				2005 р., у % до 2002 р.
		2002	2003	2004	2005	
1	Посівні площі у господарствах населення станом на 1 січня*	133,3	134,7	126,9		
2	Площа ріллі у користуванні населення (з ОПГ) станом на 1 січня**	134,4	143,8	154,8	157,1	116,9

Примітка: *дані управління статистики; **дані звітності 2-зем.

Результати аналізу, наведеного вище, свідчать, що такий стратегічно важливий для сільськогосподарського господарства чинник виробництва, як земля, у природнокліматичних зонах Передкарпаття та Карпат Львівської області на сучасному етапі відчутно девальвує.

Виникає парадоксальна ситуація, з одного боку, зволікання з впровадженням ринку земель сільськогосподарського призначення на фоні перманентного погіршення виробничого потенціалу галузі серйозно гальмує розвиток аграрного сектора економіки, з іншого, – негайне впровадження ринку сільськогосподарських земель за існуючих умов (надлишок пропозиції над попитом і низький рівень доходів сільського населення) неодмінно призведе до спекуляції землею та переходу значної частини земельного фонду у власність відносно обмеженого кола суб'єктів, які, не маючи до сільськогосподарського виробництва жодного відношення, будуть тільки зайвою ланкою між суспільством і сільгоспвиробником. Це, власне, може звести нанівець саму суть земельної реформи, яка триває вже понад 10 років.

Якщо зазирнути у ще недалеке минуле, то можна дійти висновку, що такий стан речей є абсолютно логічним результатом непослідовної політики держави щодо здійснення земельної реформи, яка із самого початку базувалася на декларативних заявах і впроваджувалася без врахування соціально-еконо-

мічних аспектів трансформації національної економіки у ринкову та при повному ігноруванні наслідків створення директивним шляхом приватного власника земель сільськогосподарського призначення.

Так, Постановою Верховної Ради України від 18 грудня 1990 р. "Про земельну реформу" передбачено, що земельна реформа є складовою економічної реформи, здійснюваної в Україні власне, через перехід економіки держави до ринкових відносин, а метою реформи визначено створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатокладної економіки, раціонального використання та охорони земель.

Указом Президента України від 10 листопада 1994 р. № 666/94 "Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва" вже передбачено передачу земель у колективну та приватну власність для виробництва сільськогосподарської продукції проводити, виходячи з принципу, що земля повинна належати тим, хто її обробляє.

На виконання згаданого Указу та Указу Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 р. № 1529/99 було проведено розпаювання земель, що перебували у колективній власності, внаслідок чого вони, по суті, на багато років опинилися без реального власника, адже обмеження щодо відчуження земельних ділянок повністю позбавило права на володіння землею атрибутів категорії "приватна власність". Але, оскільки, ринкові перетворення можливі тільки за умови рівноправного функціонування усіх форм власності на засоби виробництва, то наслідки підписання цих документів, якщо не суперечили початковій меті, визначеній Постановою Верховної Ради України "Про земельну реформу", то відчутно вплинули на стримування розвитку ринкових відносин у селі.

Сьогодні для власника землі практично відсутні стимули вести пошук найбільш раціонального способу використання переданої йому у власність земельної ділянки. Популістський підхід із боку держави до питання реформування земельних відносин у селі призвів до того, що приватна власність на землю через мізерні розміри ділянок у досліджуваному регіоні з рушійної сили, яка повинна сприяти розвитку цивілізованого ринку, перетворилася на серйозну перепону у питанні реформування аграрного сектора економіки. Спроба адміністративними методами поєднати принципи соціальної справедливості з ринковими відносинами вкотре зазнала краху, вислід якого ми сьогодні відчуваємо.

Різкий поворот до приватної власності, яка нібито сама собою повинна була забезпечити перехід агропромислового комплексу країни до сучасного ринку, призвів до створення хибних пріоритетів у ході реформування аграрного сектора економіки, дезорієнтації сільського населення, відриву землі, як чинника виробництва, від капіталу, праці та управління, порушення органічного зв'язку між ними і, як наслідок, доведення ще відносно недавно функціонуючих сільськогосподарських підприємств до жалюгідного стану.

Але справу зроблено – принципу "землю селянам" дотримано, земля розпайована. Однак, не викликає сумніву той факт, що за умови впровадження ринку земель сільськогосподарського призначення та збереження права

власності на ці землі тільки за громадянами, які отримали земельні сертифікати, гальмуватиме інвестиційні процеси, чим ускладнюватиметься переміщення капіталів у сільське господарство з інших галузей економіки. Насправді ж, рано чи пізно, внаслідок об'єктивного розвитку подій, якась частина сільськогосподарських земель однаково перейде у власність суб'єктів, що землю не обробляють (узяти хоча б іпотеку, при якій заставне майно може переходити у власність кредиторів). Головне завдання полягає в тому, щоб цей перехід відбувався цивілізованим шляхом з урахуванням, передусім, інтересів усього суспільства.

Тому виправити, м'яко кажучи, помилки, допущені в ході земельної реформи, можна тільки одним шляхом – кардинально й негайно змінити економічну політику держави стосовно аграрного сектора економіки, яка повинна бути спрямована на реальну підтримку як діючих, так новостворених сільськогосподарських підприємств: зміцнення їхньої матеріально-технічної бази; забезпечення дешевими кредитними ресурсами; створення сприятливого інвестиційного клімату та зацікавленості інвесторів скеровувати свої фінансові ресурси, насамперед, у сільськогосподарське виробництво.

Центральною ланкою у системі земельних відносин повинно стати економічно сильне сільськогосподарське підприємство, спроможне забезпечити виконання своїх зобов'язань перед громадянами-власниками за користування їхньою землею. І тільки після досягнення позитивних зрушень, стабілізування економічної ситуації у галузі та за умови зростання попиту на землю з боку сільськогосподарських виробників можна переходити до впровадження ринку; земель сільськогосподарського призначення, право ж приватної власності на землю до того часу, як не прикро визнавати, поки що повинно реалізовуватися громадянами через передачу земельної ділянки в оренду сільськогосподарському підприємству або шляхом самостійного товарного сільськогосподарського виробництва.

Література

1. Указу Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 року № 1529/99.
2. Земельний кодекс України (редакція від 25 жовтня 2001 року № 2768-III).
3. Указ Президента України від 10 листопада 1994 року № 666/94 "Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва".
4. Третяк А.М., Хапіцька З.С. Оптимізація землекористування земельних відносин на регіональному рівні на прикладі Карпатського регіону України. – Чернівці: 1996. – 104 с.

УДК 658.155

Асист. С.М. Лихолат; студ. П.Р. Маделик – Львівська КА

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто прибуток, його джерела формування, а також функції, які він виконує за умов різних економічних систем.

Ключові слова: прибуток, підприємство, фінансові результати, фінансово-господарська діяльність.